

**ДОКУМЕНТАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ Я.П. НОВИЦЬКОГО НА
СТОРИНКАХ «ЕКАТЕРИНОСЛАВСКИХ ГУБЕРНСКИХ
ВЕДОМОСТЕЙ»**

Дана стаття присвячена дослідженню документальних матеріалів (історичні джерела з архівів Олександрівського Покровського собору та Предводителя Дворянства, а також документи з приватних зібрань), опублікованих Я.П. Новицьким в «Екатеринославских губернских ведомостях», встановленню їх інформаційних можливостей, повноти та достовірності.

Ключові слова: документальні матеріали, архіви, періодичні видання, Південна Україна, «губернські відомості».

Данная статья посвящена исследованию документальных материалов (исторические источники из архивов Александровского Покровского собора и Предводителя Дворянства, а также документы частных коллекций), опубликованных Я.П. Новицким в «Екатеринославских губернских ведомостях», определению их информационных возможностей, полноты и достоверности.

Ключевые слова: документальные материалы, архивы, периодические издания, Южная Украина, «губернские ведомости».

This article devoted to analysis of the documentary materials (historical sources from the archives of Pokrovsky Church in Oleksandrovsk and the Leader of the Gentry, other documents from the private collection) published by Y.P. Novitskiy in the newspaper the «Yekaterinoslavskye gubernskye vedomosty», to the definition and analysis of the informative potential, fullness and validity of this documents.

Keywords: documentary material, archives, periodic publishing, South Ukraine, «gubernskye vedomosty»

«Екатеринославские губернские ведомости» (далі «ЕГВ») запроваджені катеринославським губернським правлінням згідно з указом 1837 р. [2, с. 459-462] та Положенням про видання «губернських вістей» 1830 р. [3, с. 212-219]. ЕГВ, як і решта «губернських вістей», належали до місцевої офіційної газетної періодики й склалися з офіційної та неофіційної частин. Для дослідників регіональної історії особливий інтерес представляють неофіційні частини видань даного типу, сторінки яких в періоди розквіту наповнювалися різноманітними історичними, географічними, етнографічними, фольклорними, статистичними та іншими матеріалами, які відображали всі сфери життєдіяльності тогочасного суспільства. Не маючи можливості утримувати власний штат кореспондентів, «губернські вісті» закликали до співробітництва місцеві інтелектуальні сили. В ЕГВ друкувались такі визначні діячі придніпровського краю, як Д.І. Яворницький, І.І. Манжура, Я.П. Новицький. Їх

публікації стали цінним історичним джерелом, а іноді навіть і першоджерелом для сучасних дослідників.

Об'єктом даної роботи виступає комплекс публікацій, надрукованих в 1887-1892 роках на сторінках неофіційної частини «ЕГВ».

Предмет дослідження становлять виявлені на сторінках «ЕГВ» документальні матеріали, опубліковані Я.П. Новицьким в період його співпраці з виданням (1887-1892), їх повнота, достовірність та інформативні можливості.

Метою даної статі є комплексний аналіз виявлених на сторінках цієї газети документальних матеріалів, опублікованих Я.П. Новицьким у 1887-1892 роках.

«Губернські вісті» почали привертати до себе увагу вже починаючи з перших десятиліть свого існування. В історичній літературі ХІХ ст. знаходимо безліч спроб оцінки діяльності даної групи періодики, систематизації, співставлення та характеристики матеріалів, опублікованих в «губернських відомостях» різних губерній та областей. Починаючи з 40-х рр. ХІХ ст. на сторінках таких видань, як «Современник» [69, с. 1-45], «Отечественные записки» [33, 28-45], «Русский вестник» [34, с. 132-243], «Журнал министерства народного просвещения» [16, с. 1-9; 17, с. 1-5], «Московские ведомости» [68], «Русский инвалид» [76, с. 112], «Семейный круг» [40, с. 214-228, 198-209, 224-233] періодично публікуються огляди статей неофіційної частини «губернських вістей» певних періодів. Вони дуже різняться своєю спрямованістю та тематичним доббором матеріалів, не мають систематичного характеру та представляють собою скоріше спробу показати провінційне життя за допомогою матеріалів відомостей, ніж оцінити роботу губернських органів. Серед них історики особливо виділяють огляди О. Єгунова в «Русском вестнике» та «Отечественных записках», які були найбільш постійними та значними [22, с. 3-4], та І. Боричевського в «Журнале министерства народного просвещения» [29, с. 250-253].

Протягом ХІХ ст. також активно публікуються покажчики статей «губернських вістей», які умовно можна поділити на загальні та місцеві. Характерними рисами загальних покажчиків, як і більшості місцевих, за деякими виключеннями, є обмеженість в часі і просторі, а також тематична неоднорідність (здебільшого вони охоплюють матеріали неофіційної частини «губернських вістей» центральних губерній Російської імперії певних періодів та спрямувань [24; 73, с. 1-72, 1-59]).

Місцеві покажчики мають дуже велике значення для дослідників окремих губерній та регіонів, адже в основному там названі статті місцевого характеру. Стосовно покажчиків статей, опублікованих в «ЕГВ», знаходимо два посилання. І перше, що знаходиться в довіднику за редакцією Дементьєва, Западова та Черепанова [75, с. 265], і друге посилання в роботі Дейча на статтю Тарасова [78] вказують на наявність «Систематического указателя статей, помещенных в «Екатеринославских г.в.» за 1863, 1864, 1865, 1867 и 1868 годы, относящихся до Екатеринославской губернии», що вийшов у Катеринославі у 1869 році.

Крім того, в самих «ЕГВ» друкувалися алфавітні покажчики статей, опублікованих в неофіційній частині видання, складені кореспондентами газети, які додавалися до останнього номеру неофіційної частини поточного року. На жаль, на сьогоднішній день неможливо точно встановити за які саме роки вони були опубліковані. Справа в тому, що примірники «губернських вістей», які розповсюджувалися в межах «своєї» губернії, відрізнялися від тих, що відправлялися начальниками газетних столів за її межі [2, с. 459-462]. Прикладом такого стану справ може слугувати і газета «ЕГВ», до номерів якої не додавалися спеціальні «Прибавления» та «Приложения», якщо вони відсилались за межі Катеринославщини. Так, у підшивці номерів «ЕГВ» за 1888 рік, що знаходяться в газетному відділі Інституту Рукопису НБУВ, знаходимо алфавітний покажчик статей, опублікованих в неофіційній частині газети за поточний рік, натомість у підшивці номерів «ЕГВ» за цей самий рік, що знаходяться в газетному відділі БРАН, згаданого покажчика немає. Зауважимо, що в першому випадку одержувачем газети виступає книжковий склад Олександрівської повітової училищної ради, а в другому – Імператорська публічна бібліотека в Санкт-Петербурзі. Складність полягає в тому, що номери «ЕГВ» найбільш повно збереглися лише в БРАН (за 1840, 1851 (неповна підшивка), 1854 (неповна підшивка), 1855-66, 1882-99, 1903-04, 1909-13, 1915 pp.), а в Інституті Рукопису НБУВ лише випуски газети за 1888, 1914 та 1916 pp. представляють повні комплекти. Загалом, сам факт появи оглядів та покажчиків статей «губернських вістей» свідчить про стійкий інтерес дослідників до даної групи джерел та визнання цінності матеріалів, опублікованих в них.

Ще з кінця XIX ст. дослідники звертають увагу на можливості використання «губернських вістей» як історичного джерела. Звичайно, в першу чергу, це те, що видатні вчені (етнографи, історики, фольклористи, археологи), письменники, суспільні діячі та публіцисти, котрі співпрацювали з «губернськими відомостями» різних губерній, були кореспондентами, а іноді навіть редакторами неофіційних частин. Серед них такі видатні особистості, як: О.С. Афанасьєв-Чужбинський, О.С. Гациський, О.І. Герцен, І.П. Горизонтов, П.О. Ділакторський, Ф.М. Домбровський, В.Г. Короленко, Д.Л. Мордовцев, М.Ф. Де-Пуле, В.І. Соколовський, А.О. Танков, О.І. Спешнев, П.І. Мельников (А. Печерський), Л.М. Трефолев, М.І. Второв, С.А. Раєвський, А.І. Маркевич, О.Г. Завадовський, Ф.Ф. Лашков, І.І. Манжура (Іван Калічка), Д.І. Яворницький та багато інших.

Крім того, у пресі з'являються публікації вчених та літераторів, в яких дається суперечлива оцінка діяльності «губернських вістей». Причина такої розбіжності думок лежить на поверхні. Так, публіцист О.І. Герцен характеризує авторів неофіційної частини «губернських вістей» як «людей, состоящих в подозрени образования и умственного употребления буквы ъ», котрі «думают, перечитывают «Библиотеку для чтения» и «Отечественные записки», боятся, посягают и, наконец, пишут статейки» [46, с. 143-145]. Белетрист В.Г. Короленко наголошує на тому, що всі спроби «оживить губернские ведомости» врешті-решт закінчуються тим, що «неофициальный отдел исчезает

или принимает чисто канцелярский характер и губернский орган опять издается для одних только шкафов волостных правлений, где благие намерения находят вечное успокоение рядом с волостными книгами, пустыми полуштофами и отрезками колбасы». А в статті «Губернская пресса», опублікованій в «Современнике», автор називає «губернські вісті» «мертво-рожденными детищами разных губернских правлений», котрі «в настоящую минуту представляют безмолвный ряд гробов, перед которыми умолкает всякая полемика, потому что они на все вопросы могут издавать только запах тления и никакие трубные гласы не пробудят их от вековечного сна» [25, с. 292-333].

Наведені погляди сучасників характеризують «губернські вісті» лише як тип місцевої офіційної газети в системі періодичних видань другої половини ХІХ ст. і в жодному разі не визначають їх в джерелознавчому аспекті. Зовсім іншу оцінку матеріалам неофіційної частини «губернських вістей» дає відомий етнограф М.Ф. Сумцов, акцентуючи увагу на їх інформативних можливостях саме як історичного джерела. В своїй статті автор зазначає, що «в общей массе областных ведомостей встречаются весьма ценные номера, ценные именно для этнографа и историка». Зупиняючись більш конкретно на «губернських вістях» Південної України, М.Ф. Сумцов зазначив, що в них «находится довольно много исторического, археологического и этнографического материала». При цьому автор високо оцінив змістовність неофіційної частини «ЕГВ» та роботу одного з кореспондентів газети – Я.П. Новицького [77, с. 191-199].

На початку ХХ ст. на «губернські вісті» як історичне джерело звернув увагу О.С. Лаппо-Данилевський, залучивши до роботи над виявленням грамот Колегії економії багатьох істориків, результатом чого стала рукописна картотека документів ХІІІ-ХІХ ст. та картотека бібліографічних матеріалів про монастирі, основою яких є публікації «губернських вістей» [29, с. 236-253].

За радянських часів у першу чергу на «губернські вісті» звернули увагу історики журналістики, але перші згадки про них мали яскраво виражений негативний характер, адже в основі досліджень історії журналістики даного періоду лежав марксистсько-ленінський принцип класифікації періодичних видань, а відтак «губернські вісті» відносилися до дворянсько-монархічної преси й одразу отримували невтішну характеристику і як типу місцевої офіційної періодики, і як історичного джерела. Йшлося про те, що вони «апологетизували всі урядові акції, спрямовані на укріплення політичного та економічного становища дворянського стану, їх неофіційні відділи були блідими і мало чим відрізнялися від офіційної частини за рівнем матеріалів, а керуючі ними державні чиновники навіть не намагалися виходити за рамки цензури». Позитивну оцінку отримує лише той період діяльності неофіційної частини «губернських вістей», коли останні використовувалися демократично налаштованими місцевими літераторами та політично засланими діячами. Як приклад, зазвичай, наводилися «Олонецкие», «Вятские» та «Нижегородские губернские ведомости», з неофіційною частиною котрих співпрацювали С.А. Раєвський, О.І. Герцен, П.І. Мельников (А. Печерський) [11, с. 155-161; 30, с. 105-115]. Але поступово відбувається перегляд загальноприйнятих

положень про вузькість та маловажність «губернських вістей». Кінець 50-х рр. ХХ ст. ознаменувався появою довідника з періодичного друку [75], в якому Є.П. Прохоров у вступній статті вперше вказав на наявність в «губернських вістях» матеріалів, «которые шли вразрез с официальной точкой зрения», поставивши питання про необхідність переоцінки значення даної групи періодичних видань в історії друку. Як наслідок, серед досліджень історії періодики нарешті з'являються роботи, в яких демонструються й позитивні сторони в діяльності губернських органів [12, с. 11-114].

Зміни у ставленні до «губернських вістей» як до історичного джерела пов'язані з появою статті Г.О. Озерової [70], що поклала початок роботі по систематизації показників «губернських вістей» [74, с. 870-871; 75, с. 255-271; 78], акцентувавши увагу на цінності їх матеріалів, особливо для краснавчих досліджень. Починають з'являтися і перші джерелознавчі роботи. Дослідженню «Минских губернских ведомостей», а також частково гродненських та могилівських, присвячена стаття М.М. Улащика, котрий розглянув історію створення, структуру та програму видань даного типу, особливо зазначивши, що за умови втрати архівних джерел, раніше опублікованих в «губернських вістях», дані матеріали отримують значення першоджерел [79, с. 112-149]. У статті Г.М. Дейча була зроблена спроба аналізу «губернських вістей» як історичного джерела: розглянуто науковий стан розробки проблеми, охарактеризовані джерела з історії виникнення та діяльності відомостей (опубліковані та архівні, з фондів сучасного РДІА) та окреслені перспективи подальшого їх дослідження [29, с. 236-253]. На цінність матеріалів «губернських відомостей» вказували Ф.О. Литвина (як джерел для вивчення літературних вечорів) [39, с. 112-129] та Г.М. Айплатов (як джерел для вивчення історії народів Середнього Поволжя) [10]. Л.П. Бурмістрова продовжила вивчення «губернських вістей» Поволжя та Приуралля, поступово розширюючи коло досліджуваних питань. Роботи, опубліковані протягом 1965-1967 рр., в яких «губернські вісті» розглядаються в якості історичного джерела для вивчення різних аспектів соціально-економічного та культурного життя провінцій [18, с. 54-60; 19, с. 52-69; 20, с. 125-144; 21, с. 61-64], доповнюються виданням у 1985 р. ґрунтовної узагальнюючої праці, в якій авторка намагається провести комплексне дослідження «губернських вістей» Поволжя та Приуралля, починаючи з моменту їх становлення і закінчуючи часом розквіту губернських видань, що визначений дослідницею як період «першої революційної ситуації», та встановити інформаційний потенціал матеріалів газет (розглядаються програма відомостей, відношення цензури до них, склад редакторів, кореспондентів, цензорів газет) [22].

З розпадом СРСР у кожній із пострадянських країн починається новий етап у розвитку гуманітарних наук, визначаються пріоритетні напрямки досліджень, відбувається переосмислення попередньої історіографії, залучення нових та переоцінка існуючих джерел. У процесі відмови від ідеологічних парадигм марксистської історіографії та методологічної переорієнтації, в умовах становлення нових незалежних демократичних держав перед науковцями пострадянських країн у кожній галузі знання постають нові

дослідницькі завдання, відповідно до яких створюються спеціалізовані наукові центри. І якщо в Російській державі дослідження «губернських вістей» продовжується, то в Україні їх вивчення тільки починається і стає пріоритетним напрямком, а самі газети – об'єктом дослідження журналістики та історичної науки, в тому числі джерелознавства України та історичного краєзнавства, в якості нового недослідженого джерела. Зазначимо, що перші роботи, в яких досліджуються «губернські вісті» українських губерній (Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Полтавської, Таврійської, Харківської, Херсонської, Чернігівської), з'являються лише за часів незалежної України. При цьому значний обсяг роботи по збиранню матеріалу, складанню бібліографічних покажчиків та довідкових видань робиться журналістами, які для вирішення поставлених завдань створили відповідні центри: Науково-дослідний центр періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ, що займається вивченням переважно західноукраїнської преси, і кафедра історії літератури та журналістики КНУ ім. Т.Г. Шевченка, а також кафедра журналістики ХНУ ім. В.Н. Каразіна, науковці якої вивчають історію преси Східної України. Так, на базі першого центру проводяться науково-теоретичні конференції, в роботі яких, крім журналістів, активну участь беруть історики та джерелознавці, що говорить про тісну співпрацю вчених цих двох галузей знань, які об'єднались навколо проблеми дослідження періодичних видань України. На сторінках збірників матеріалів конференцій знаходимо чимало цікавих робіт, що орієнтують сучасних дослідників на вивчення «губернських вістей», підкреслюючи невичерпність інформативних можливостей даної групи джерел [13, с. 226-231; 15, с. 211-215; 27, с. 21-23; 35, с. 58-62; 48, с. 207-212]. Зусиллями київських вчених підготовлені та видані бібліографічні покажчики періодичної преси різних регіонів України, в тому числі Катеринославщини [72], досліджуються періодичні видання даного регіону. Зокрема, в роботах О.Д. Школьної розглядаються особливості становлення та розвитку катеринославської преси [86, с. 239-249], при цьому особлива увага приділяється вивченню «ЕГВ» як першої місцевої газети, складу її редакторів та авторів, оформленню, підкреслюється цінність матеріалів неофіційної частини видання, особливо публікацій видатних катеринославських вчених І.І. Манжури, Д.І. Яворницького та Я.П. Новицького [87, 449-457]. В роботах І.С. Гребцової розглядаються особливості процесу становлення системи регіональної періодики другої третини ХІХ ст. на прикладі Південного степового регіону Російської імперії, серед якої особливе місце займають Катеринославські, Херсонські та Таврійські губернські вісті. Представлено аналіз взаємовідносин між періодичними виданнями, їх читачами та цензурними установами, участь даного типу періодики в обговоренні реформ 50-60-х рр. ХІХ ст. [26; 27, с. 21-23].

Загалом, протягом 1991-2009 рр. завдяки активній діяльності українських журналістів, істориків та джерелознавців по вивченню «губернських відомостей», з'являється чимало робіт, в яких досліджуються

«Екатеринославские губернские ведомости» [4, с. 585-593; 5, с. 98-109; 6, с. 11-12; 7, с. 210-215; 8, с. 105-108; 9, с. 182-188; 26; 27, с. 21-23; 85, с. 106-110; 86, с. 239-249; 87, с. 449-457], «Киевские» і «Полтавские губернские ведомости» [15, с. 211-215], «Таврические губернские ведомости» [13, с. 226-231; 26; 47, с. 197-201; 48, с. 207-212; 49; 50; 81; 82; 83; 84], «Харьковские губернские ведомости [45]», «Херсонские губернские ведомости» [26] та «Черниговские губернские ведомости [23, с. 594-602; 35, с. 58-62]».

За останні п'ять років поновлено дослідження губернських вістей на території Російської Федерації. Роботи по вивченню даного типу дореволюційної газетної періодики в Росії з'являються лише після 2000 року. При цьому переважна більшість таких досліджень здійснюється журналістами, натомість історики не проявляють особливого зацікавлення матеріалами «губернських вістей». У період з 2004 по 2009 рр. останні стали предметом дослідження в трьох кандидатських дисертаціях зі спеціальності «Журналістика» [28; 36; 41] та однієї – з «Вітчизняної історії» [88]. Публікуються наукові розвідки з різних аспектів функціонування окремо взятих «губернських вістей», розкривається їх значення як історичного джерела з місцевої історії різних регіонів Росії. До них можна віднести роботи Ю.Л. Мандрики, в яких автор поглибив дослідження історії провінційних видань Сибіру, вивченням тобольських та томських «губернських вістей» [42; 43; 44], та О.І. Лепілкіної, що присвячені вивченню типологічних особливостей губернських вістей ХІХ ст. [37].

Останнім часом дослідження «губернських вістей» в Росії оформлюється в окремий пріоритетний напрям як в галузі журналістики, так і в сучасній історичній науці. Яскравим підтвердженням цьому є проведення робіт по створенню електронних копій наявних випусків «губернських вістей» всіх губерній Російської імперії, що знаходяться в провідних та регіональних бібліотеках країни, та складанню покажчиків статей даних видань. Роботи по виявленню та створенню фотокопій «губернських вістей» ведуться співробітниками петербурзьких (БРАН, РНБ) та московських (РДБ) бібліотек. Зусиллями працівників наукової бібліотеки Тверського державного університету розписано газету «Тверские губернские ведомости» з 1839 по 1860 рр., написано 4212 карт, створено електронну базу даних з 2795 записів, що увійшло до компакт диску «Тверские губернские ведомости. 1839-1918: Указатель содержания газеты, тексты статей, фотографии. Сведения о видных деятелях Тверской земли» [1], випущеного в 2001 р.

Таким чином, дослідження «губернських вістей» на сучасному етапі розвитку історичної науки в країнах пострадянського простору набуло особливого значення, що в першу чергу пов'язано з активною діяльністю науковців по залученню нових історичних джерел як для вивчення тих чи інших питань історичного розвитку губерній Російської імперії ХІХ ст., так і для дослідження проблем, що виходять за рамки місцевої історії.

Початком співпраці Я.П. Новицького з «ЕГВ» стала публікація в №19 за 1887 рік саме документальних матеріалів, котра стала відповіддю на звернення видання до місцевих інтелектуальних сил для «збору архівних та інших

документів з історії Катеринославщини», які періодично з'являлися на сторінках губернського органу. «Архивный документ к истории путешествия Екатерины II в Новороссию», що представляє собою резолюцію катеринославського архієпископа Амвросія до духовенства від 20 січня 1878 р. щодо заходів по підготовці зустрічі імператриці [51, с. 5], з'явився на сторінках «ЕГВ» майже одночасно з публікацією цього ж документу в «Киевской старине», але вже під іншою назвою [58, с. 797]. З цього часу і до 1892 р. (остання робота дослідника надрукована в №53 «ЕГВ» за 1892 р.) статті Я.П. Новицького стають невід'ємною складовою історико-краєзнавчого відділу неофіційної частини часопису, а самого автора редакція залучає до роботи в газеті в якості кореспондента, який крім іншого займається і формуванням матеріалів даного відділу.

Результатом п'ятирічного співробітництва автора з губернським органом (1887-1890, 1892 р.) стала поява на сторінках газети більше 70 публікацій, котрі доцільно було б класифікувати за родами на документальні та наративні матеріали. Зауважимо, що документальні матеріали охоплюють публікації в рубриках «Из церковной летописи», «К истории Запорожья», «Из недавнего прошлого», «Материалы для истории колонизации Новороссийского края», а також інші роботи Я.П. Новицького з історико-краєзнавчого відділу «ЕГВ». До наративних джерел ми віднесли публікації з рубрик «Песни казацкого века», «Из области народных поверий, преданий и рассказов», а також наукові статті автора, котрі відображають окремі сторінки з історії політичного, соціально-економічного та культурного життя південних регіонів Російської імперії. При цьому, серед наративних матеріалів перших двох рубрик, публікації яких представлені в жанрі науково-художнього нарису (різновид жанру проблемного нарису), який відноситься до художньо-публіцистичних жанрів газетних матеріалів, найбільшу частину складають публікації, в котрих відбилися різноманітні питання з історії запорозького козацтва: походження козацтва, військові походи, характеристика діяльності козацьких ватажків (Супрун, Морозко, Перебийніс, Палій, Богданко, Овраменко) та козацької спільноти, територія, багатство природи та тваринного світу Запорозьких Вольностей, наслідки ліквідації Запорозької Січі для козацтва та краю в цілому тощо. Решта публікацій, що відносяться до наративних матеріалів, представлені в такому аналітичному жанрі, як наукова стаття і відображають історію освіти на Катеринославщині.

Кількісне співвідношення всіх публікацій Я.П. Новицького в «ЕГВ» можна побачити з наведеної нижче таблиці:

Рік	Кількість документа льних матеріалів	Кількість наративних матеріалів				Всього наративних матеріалів	Всього в рік
		Наукова стаття	Науково-художній нарис				
			«Песни казацкого века»	«Из области народных поверий, преданий и рассказов»	Всього нарисів		

1887	2	9	0	0	0	9	1
1888	14	9	3	16	19	28	2
1889	11	0	4	5	9	9	0
1890	1	0	0	0	0	0	
1892	0	0	2	0	2	2	
Всього	28	18	9	21	30	48	6

Як відомо, на травень 1887 р. припало святкування 100-річного ювілею Катеринослава, внаслідок чого актуалізувалося питання виникнення та розвитку як самого міста, так і Катеринославської губернії. Редакція неофіційної частини «ЕГВ» одразу оголосила про свій намір приурочити до цієї події публікацію архівних документів з казенних та приватних архівів і будь-яких інших документальних матеріалів, що стосуються історії розвитку міста та губернії в цілому, і звернулася до своїх читачів з проханням їх надати. В зверненні також йшлося про «відкритість» газети до публікації етнографічних, топографічних, геологічних, археологічних, статистичних та інших матеріалів [71, с. 1].

Я.П. Новицький одразу береться до справи і того ж року на сторінках видання з'являються 11 публікацій дослідника, 5 з яких представляють роботу «К истории народного образования в Екатеринославской губернии», яка майже одночасно з виходом в «ЕГВ» публікується й окремим виданням [56], 3 – розділ «Слобода «Вольная Гупаловка» з праці «С берегов Днепра (Очерки Запорожья). Путевые заметки и исследования» [64], ще 2 – археографічні публікації. Особливо цікавою видається стаття Я.П. Новицького «К вопросу об описании губернии», в якій автор виклав розроблену ним програму для опису сіл Катеринославської губернії. Загалом, це був плідний початок співпраці Я.П. Новицького з виданням.

Найбільша кількість публікацій дослідника на сторінках «ЕГВ» припадає на 1888 рік (42 публікації), що в першу чергу пов'язано зі структурними змінами часопису (з 1888 р. неофіційна частина «ЕГВ» починає виходити окремим зошитом й за розширеною програмою [31, с. 1]), але й з активною діяльністю дослідника в цей період також. Як зазначено у вступній статті до першого тому зібрання творів Я.П. Новицького, саме 80-90-ті роки ХІХ ст. стали найбільш продуктивними з точки зору зібраного ним наукового матеріалу. З 1883 по 1917 р. Олександрівське повітове земство регулярно обирало Я.П. Новицького попечителем шкіл, а з 30 вересня 1885 р. його було призначено ще й секретарем канцелярії Олександрівського повітового Предводителя дворянства. Як попечитель земських шкіл Олександрівського повіту Я.П. Новицький часто подорожував по всій території повіту й за його межами, що давало вченому добре знання сіл, річок, балок, старих шляхів, могил, а в постійному спілкуванні з багатьма селянами, особливо з літніми людьми, Яків Павлович здобував цікаву й цінну історико-фольклорно-

етнографічну інформацію, таким чином сполучаючи педагогічну і наукову діяльність [67, с. 18-19].

Публікації Я.П. Новицького на сторінках «ЕГВ» за 1888 рік займають одне з центральних місць серед матеріалів неофіційної частини видання. Для них спеціально створюються такі рубрики, як: «Из церковной летописи», «К истории Запорожья», «Из недавнего прошлого», «К истории запорожской живописи», «Песни казацкого века», «Из области народных поверий, преданий и рассказов», а робота дослідника «Итоги народного образования в Александровском уезде (Екатеринославской губ.) (1866-1886 г.)», раніше надрукована в часопису “Народная школа” за 1887 рік (№№ 8,9) публікується в №№ 15-22 газети в якості передових статей. 1889 рік стає переломним у відносинах між «ЕГВ» та автором. Нові зміни в програмі неофіційної частини видання, що відбулися в другому півріччі 1889 р., зумовили згортання співпраці дослідника з газетою, що підтверджує і кількість статей Я.П. Новицького в «ЕГВ» за перше півріччя 1889 р. (20 публікацій, 9 з яких – в рубриках «Песни казацкого века» та «Из области народных поверий, преданий и рассказов», 11 археографічних публікацій) та друге (за яке не знаходимо жодної статті автора). Про характер змін в програмі видання дізнаємося з №51 неофіційної частини «ЕГВ», де йдеться про нову структуру газети. Отже, з 1 червня 1889 року загальний відділ неофіційної частини «ЕГВ» склали рубрики «Важнейшие правительственные распоряжения и придворные известия», «Телеграфные известия», «Внутренние известия», «Внешние известия», «Смесь», а місцевий відділ охопив «Статьи и заметки по различным вопросам местной общественной жизни», «Хроника жизни г. Екатеринослава и Екатеринославской губернии», «Корреспонденции», «Периодическая печать об Екатеринославской губернии», «К истории края», «Справочные известия», «Объявления». При цьому редакція повідомила про можливе внесення коректив до статей, що надсилатимуться для друку в газеті, та скорочення їх обсягу за необхідністю [32, с. 1]. Можна зробити припущення, що саме зведення раніше змістовного історико-краєзнавчого відділу газети до єдиної незначної рубрики «К истории края», а також скорочення та внесення змін до статей стали тими чинниками, які зіграли не останню роль у відмові Я.П. Новицького від співпраці з виданням. Про це говорять і коректорські правки, зроблені рукою автора на сторінках газети, підшивки якої він зберігав [67, с. 41], і те, що в період з 1 червня 1889 р. й до 1892 р. на сторінках «ЕГВ» він надрукував лише 3 невеличкі публікації. Але й за цей незначний період співробітництва Якова Павловича з виданням (1887-1892), на сторінках газети збереглась немаловажна частина загальної наукової спадщини дослідника, яка і сьогодні потребує дослідження.

Документальні матеріали, опубліковані Я.П. Новицьким в «ЕГВ», представлені указами імператорів, розпорядженнями катеринославського намісницького правління, окружних начальників, указами та резолюціями духовних осіб та організацій Новоросійського краю, діловим листуванням, статистичними відомостями тощо, можна виокремити в групу особливо цінних

матеріалів. Сам автор, проводячи роботу по збиранню та публікації історичних документів з архівів Олександрівського Свято-Покровського собору, Предводителя Дворянства, церкви в ім'я св. Благовірного та Великого Князя Олександра Невського при Олександрівській фортеці (1790-1829) та зібрань приватних осіб (сім'я Слишка з Новогупалівки, поселенець колонії Острів Хортиця Гільденбрандт, «пані Ш.» з Олександрівського повіту тощо), в одному з листів до свого учня Д.І. Яворницького визначив мету своєї діяльності, як бажання «дати матеріал для людей науки» [80, с. 336]. Археографічна діяльність Я.П. Новицького отримала позитивну оцінку сучасників. Зокрема, Д.Ф. Чернявський зазначав, що Я.П. Новицький був єдиною людиною, котра використала Олександрівські архіви для наукової праці [80, с. 189]. Значення цих публікацій унікальне ще й тому, що на сьогодні втрачена більшість першоджерел, якими користувався вчений.

Отже, визначивши документальний матеріал основою історичного дослідження, особливе місце в своїй науковій діяльності вчений відвів публікації документів, що з часом могли бути втрачені для науки. Тому, до кола наукових інтересів дослідника потрапляло кожне документальне свідчення історичного розвитку південного регіону. Відтак, друкуючи різноманітні історичні джерела на сторінках «ЕГВ», Я.П. Новицький не додержувався певної системи. І хоча, досліджуючи ці матеріали, дослідники мають змогу отримати інформацію з цілого комплексу питань з історії Південної України, дані з багатьох проблем представлені фрагментарно й важко скласти цілісну картину того чи іншого явища або процесу, вивчаючи тільки ці документи.

Історичні джерела з архіву Предводителя Дворянства лягли в основу серії статей, що знайомлять дослідників з статистичними даними розвитку міста Олександрівська, Олександрівського повіту та Маріупольської округи в кінці 20-х – середині 30 рр. XIX ст. Матеріали даної серії найбільш повно відобразили інформацію стосовно досліджуваного предмета. Так, в циклі публікацій під загальною назвою «Статистическое описание Александровского уезда и Мариупольской округи по архивным данным 1836 г.», що спираються на «Дело о доставлении Екатеринославскому Губернскому Статистическому Комитету описания Александровского уезда» з архіву Предводителя Дворянства, Я.П. Новицьким надруковані такі документи: 1) відношення губернатора Н.М. Лонгінова до Предводителя Дворянства Олександрівського повіту І.Г. Солошича з повідомленням про відкриття Катеринославського губернського статистичного комітету та проханням скласти статистичний опис повіту; 2) уривки з відповідей дворян повіту на прохання предводителя надати відповідні матеріали [65, с. 5-6]; 3) копія «Статистического описания Александровского уезда и состоящей в ней Мариупольской округи», складеного І.Г. Солошичем [66, с. 21-23, 27-28]; 4) клопотання Предводителя Дворянства І.Г. Солошича в 1837 р. про переведення присутніх місць Олександрівського повіту [61, с. 40-41]; 5) клопотання Предводителя Дворянства Н.М.Марка про розділ Олександрівського повіту [62, с. 54]; 6) запит катеринославського губернатора А.О. Пеутлінга про стан промисловості та шляхів сполучення повіту; 7) відповідь Предводителя

Дворянства Н.М. Марка на запит А.О. Пеутлінга [63, с. 61-62]. Крім іншого, в даних документах містяться досить детальні відомості про управління Олександрівським повітом, діяльність земств, поліцейський нагляд, народонаселення, кількість землі, казенні та приватні будівлі, крамниці, мости, рибну ловлю, «питейные дома», бурлак та осіб без документів, промисловість та оброчні казенні землі, запропоновані шляхи покращення благоустрою повіту.

В згаданих публікаціях документів (крім уривків відповідей дворян Олександрівського повіту на прохання предводителя надати необхідні матеріали) автором точно передано оригінали у всіх особливостях тексту, наведено інформаційно-довідковий апарат, присутні заголовки та легенди документів, що говорить про їх високий науковий рівень та відповідність вимогами едиційної роботи тогочасної науки [14, с. 125-126]. Так само збережені повний текст, мова оригіналу, легенди та підписи в публікаціях документів в серії статей «Город Александровск в 1837 году. Статистическое описание по архивным данным» [52, с. 2-3], що базуються на справі з архіву Предводителя Дворянства, до якої входять детальний статистичний опис міста Олександрівська в 1837 р., складений Комісією для укладання проекту Положення по прибуткам та видаткам міст, на основі матеріалів наданих міською поліцією та ратушею, а також додаток до опису – розпис міських прибутків й видатків.

Наведені Я.П. Новицьким історичні джерела мають значний інформаційний потенціал, хоча й представлені не так повно, як «Статистическое описание Александровского уезда и состоящей в нем Мариупольской округи», що складено на основі матеріалів більш широкого кола установ (повітове казначейство, міська поліція, нижній земський суд, Маріупольський грецький суд та «Питейная контора») [65, с. 5], а отже має більш високий ступінь достовірності інформації, відображеного в ньому. Не менш повно представлені джерела з архіву предводителя Дворянства, опубліковані Я.П. Новицьким в праці «Статистико-экономическое состояние гор. Александровска и уезда по архивным данным 1829 года». До речі, це була перша і до 2006 р. єдина публікація роботи вченого (в 2006 р. виходить перший том зібрання творів Я.П. Новицького, в якому текст даної праці було надруковано за публікаціями в «ЕГВ»). Рукопис цієї роботи на сьогодні так і не знайдено. У вступній частині роботи дослідник дає коротеньку характеристику документів, що ввійшли до відповідної справи згаданого архіву, та наголошує на цінності даних матеріалів як історичного джерела. В даній статті Я.П. Новицький опублікував відношення катеринославського губернатора Д.А. Донець-Захаржевського до олександрівського повітового Предводителя Дворянства, в якому йдеться про необхідність організації збору статистичних відомостей за відповідними формами в цілях складання загальної статистики Російської імперії для представлення імператору, та безпосередньо заповнені таблиці з цими даними, для публікації котрих автор вніс декотрі зміни, об'єднавши відомості деяких таблиць в одну рубрику, дещо перегрупувавши

матеріали для більшої зручності. Такі заходи не позначилися на якості історичного джерела (збережені мова, легенди, посилання, відображені всі питання таблиць, навіть ті, на яких немає відповіді), і були направлені суто на зміну форми подачі представленого матеріалу в зв'язку з форматом газети. Про повноту та достовірність опублікованого джерела свідчить і те, що до роботи над складанням статистичних відомостей були залучені Олександрівське повітове училище, Духовне правління, повітовий суд, нижній земський суд, міська ратуша та поліція.

Результатом роботи Я.П. Новицького в архіві олександрівського Свято-Покровського собору став цикл археографічних публікацій в рубриці «Из церковной летописи», матеріали якого увійшли також до статті вченого, надрукованої пізніше в «Летописи Екатеринославской ученой архивной комиссии» [54], а також окремі документи з історії церковного устрою Південної України [57, с. 3-4]. На значення та можливості даної групи джерел, опублікованих Я.П. Новицьким, вже звернули увагу дослідники. Зокрема, в роботі професора І. Лимана розкрито інформаційні можливості архівних джерел з релігійної історії Південної України останньої чверті XVIII – першої половини XIX ст., опублікованих Я.П. Новицьким, та вказано на комплекси документів в архівах ДАДО, ДАХО, ДААРК, зіставивши матеріали яких дослідник отримує змогу визначити загальні тенденції, закономірності в діяльності органів духовної влади регіону, особливості та розходження, що мали місце при впровадженні в життя розпоряджень Синоду та єпархіального керівництва [38, с. 53-62].

У серії статей під назвою «Материалы для истории колонизации Новороссийского края» [59, с. 249-251, 266-267, 281-282] вчений опублікував копії документів («о призыве иностранцев (1763), о договоре с правительством первых эмигрантов-менонитов (1786), воззвание русского уполномоченного к менонитам о новом выселение желающих в Россию, подтверждающая привилегии грамота императора Павла (1800)» [60, с. 250]), що стосуються історії заселення менонітів на Півдні України, котрі представив житель колонії Острів Хортиця Йоганн Гільденбрандт, отримавши їх від діда Петра Михайловича Гільденбрандта – одного з перших поселенців колонії. Всі документи, крім грамоти Павла I, були перекладені ним німецькою мовою, тому Я.П. Новицький залучив до роботи над текстами документів вчителів Хортицького центрального училища, які і переклали їх знову російською. В процесі перекладу в німецькомовному варіанті документів вчителями училища було знайдено чимало помилок, а отже вірність власного перекладу вони не гарантували, про що знаходимо відомості в примітках до публікацій. Але, хоча ми не можемо в даному випадку говорити про повноту та високий ступінь достовірності представлених джерел, для дослідження питань, пов'язаних з історією колонізації території Південної України, останні являють собою цінне історичне джерело, що потребує ретельного аналізу та співставлення з оригіналами документів і має значний інформативний ресурс.

Загалом, майже до всіх документальних матеріалів, опублікованих на сторінках «ЕГВ», Я.П. Новицький додає історичні відомості про події та явища,

описані в даних документах, про місце та час створення джерел, їх місцезнаходження (вказуються не лише відповідні архіви, але й характеризуються наявні в них джерела). Можна сказати, що вченим створюється науково-довідковий апарат, який включає в себе створення заголовків та приміток до текстів джерел. При цьому в примітках вказуються варіанти прочитання джерел, місцезнаходження подібних документів, стан їх наукової обробки, наводяться історичні дослідження інших вчених з даної проблематики. Все це свідчить про високий рівень відповідності археографічної роботи Якова Павловича розвитку тогочасної історичної науки та допомагає сучасним дослідникам в проведенні комплексного аналізу опублікованих ним матеріалів.

Серед документальних матеріалів, опублікованих Я.П. Новицьким знаходимо і незначну кількість таких, що не вміщують жодних відомостей про своє походження та місцезнаходження [53, с. 4], та тих, котрі представлені обмеженою інформацією [55, с. 3, 4]. Але такі випадки скоріше є винятком із правил і траплялися лише тоді, коли науковий пошук не давав досліднику потрібних відомостей.

Як бачимо, робота по збиранню та публікації історичних джерел (документальні джерела з архівів Олександрівського Покровського собору, церкви в ім'я св. Благовірного та Великого Князя Олександра Невського при Олександрівській фортеці (1790-1829), Предводителя Дворянства Олександрівського та Маріупольського повітів, приватних колекцій і т.д.), стала одним з важливих напрямків наукових досліджень Я.П. Новицького. При цьому, значна частина цих документальних матеріалів, що відображають окремі сторінки з історії церкви на Півдні України, запорозького козацтва, іноземної колонізації Новоросії, історії міста Олександрівська та повіту, Маріупольської округи, адміністративно-територіального впорядкування губернії тощо, залишилась на сторінках «ЕГВ». Згадані матеріали охопили широке коло питань і, маючи вагомий інформаційний потенціал, можуть бути включені до основної джерельної бази з дослідження різних аспектів історії Південної України, а також наукової спадщини видатного ученого та громадського діяча Запоріжжя – Якова Павловича Новицького.

Бібліографічні посилання:

1. «Тверские губернские ведомости» // [WWW document]./ URL <http://library.tversu.ru/vedomosty.htm>.
2. №10304 // Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Собрание второе. Том XII. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1838.
3. №4036 // Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Собрание второе. Том V. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1831.
4. Аванесян Д. Минувшина в уподобаннях населення Степової України (за матеріалами «Екатеринославских губернских ведомостей» кін. XIX ст.) / Д. Аванесян // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Т. 19. Кн. 1 – К., 2009. – С. 585-593.
5. Аванесян Д.З. «Катеринославські губернські відомості» як джерело з історії культурного життя Катеринославщини XIX ст. / Д.З. Аванесян // Історія і культура

Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки. – Дніпропетровськ: НГУ, 2009. – Вип. 6. – С. 98-109.

6. Аванесян Д.З. «Катеринославські губернські відомості» як джерело з історії освіти на Катеринославщині / Д.З. Аванесян // Шевченківська весна. Історія: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. – Вип. VI: У 2-х част. / Редкол.: проф. В.Ф. Колесник (голова), к.і.н. Ю.В. Латиш (відп.ред.) та ін. – Ч. 2. Праці аспірантів та студентів: У 2-х т. – Т.1. – К.: СПД Цимбаленко Є.С., 2008. – 240 с.

7. Аванесян Д.З. Проблема вірогідності інформації публікацій «Катеринославських губернських відомостей» з історії освіти на Катеринославщині / Д.З. Аванесян // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – Вип. XXII. – 274 с.

8. Аванесян Д.З. Розвиток промисловості Катеринославщини другої половини XIX ст. на сторінках «Катеринославських губернських відомостей» / Д.З. Аванесян // Матеріали III та IV Міжнародної конференції молодих науковців «Історична наука на початку XXI століття: проблеми, минуле, сучасність, перспективи». – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – 194 с.

9. Аванесян Д.З. Селянська реформа на Катеринославщині (аналіз публікацій «Катеринославських губернських відомостей») Д.З. Аванесян // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: просвіта, 2009. – Вип. XXV. – 252 с.

10. Айплатов Г.М. Губернские ведомости как исторический источник (по материалам неофициальной части «Казанских ведомостей») / Г.М. Айплатов // XXI Герценовские чтения (межвузовская конференция). Исторические науки. Краткое содержание докладов. 5-26 апреля 1968 г. – Л., 1968.

11. Балувев Б.П. Политическая реакция 80-х годов XIX века / Б.М. Балувев. – М.: Издательство Московского университета, 1971. – 314 с.

12. Блюм А.В. Фольклорно-этнографические материалы «губернских ведомостей» в оценке царской цензуры (по документам «Комитета 2 апреля 1848 года») / А.В. Блюм // Советская этнография. – М.: Издательство «Наука», 1971. – №1. – С. 111-114.

13. Бобков В. Газета «Таврические губернские ведомости» як джерело з історії статистичного вивчення Південної Таврії / В. Бобков // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. восьмої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 24-26 жовт. 2003 р. – Львів, 2003. – С. 226-231.

14. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття: аналіз джерел / А.В. Бойко. – К., 2000. – 308 с.

15. Бондаренко В. Становлення газетної реклами у пресі Східної України («Полтавские губернские ведомости», «Киевские губернские ведомости», 1846-1849 рр.) / В. Бондаренко // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. сьомої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 17-18 трав. 2002 р. – Львів, 2002. – С. 211-215.

16. Боричевский И. Обзорение губернских ведомостей с 1842 по 1847 год / И. Боричевский // Журнал министерства народного просвещения. – 1848, ч. 58, № 5, 6; ч. 59, № 8; 1849, ч. 61, № 2, 3; ч. 63, № 8, 9; 1850, ч. 65, № 2; ч. 67, № 8; ч. 68, № 10; 1851, ч. 69, № 2; ч. 72, № 10.

17. Боричевский И. Обзорение губернских ведомостей с 1848 по 1850 год / И. Боричевский // Журнал министерства народного просвещения. – 1852, ч. 75, 76; 1853, ч. 80; 1855, ч. 85.

18. Бурмистрова Л.П. «Губернские ведомости» как исторический источник для изучения культурной жизни российской провинции конца 50-х – начала 60-х годов XIX века / Л.П. Бурмистрова // Сборник аспирантских работ. Гуманитарные науки. – Казань: Издательство Казанского университета, 1966. – С. 54-60.

19. Бурмистрова Л.П. «Губернских ведомости» как исторический источник для изучения материального положения разночинцев в эпоху падения крепостного права /

Л.П. Бурмистрова // Сборник аспирантских работ (1964). История и право. – Казань: Издательство Казанского университета, 1965. – С. 52-69.

20. Бурмистрова Л.П. Использование «губернских ведомостей» на страницах «Современника» и «Колокола» в эпоху падения крепостного права / Л.П. Бурмистрова // Очерки истории народов Поволжья и Приуралья. Вып.1. – Казань: Издательство Казанского университета, 1967. – С. 125-144.

21. Бурмистрова Л.П. Крестьянский вопрос в губернских ведомостях (1858-1860 гг.) / Л.П. Бурмистрова // Вопросы истории, филологии и педагогики. Вып.2. – Казань: Издательство Казанского университета, 1967. – С. 61-64.

22. Бурмистрова Л.П. Провинциальная газета в эпоху русских просветителей («Губернские ведомости» Поволжья и Урала 1840-1850 гг.) / Л.П. Бурмистрова. – Казань: Издательство Казанского университета, 1985. – 139 с.

23. Ващенко А. «Черниговские губернские ведомости» як джерело з історії місцевої влади: 1861-1889 рр. / А. Ващенко // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Т. 19. Кн. 1. – К., 2009.

24. Геннади Г. Указатель географических, этнографических и статистических статей, помещаемых в губернских ведомостях в 1851-1857 гг. / Г. Геннади // Вестник императорского Русского географического общества, 1852, ч. 5, кн. 3; 1853, ч. 8, кн. 3; 1854, ч. 11, кн. 3; 1855, ч. 14, кн. 3; 1856, ч. 18, кн. 5; 1858, ч. 23, кн. 5; 1859, ч. 25, кн. 3.

25. Глинский Б.Б. Русская периодическая печать в провинции / Б.Б. Глинский // Исторический вестник. Историко-литературный журнал. Том LXXI. – СПб.: Типография А.С. Суворина, 1898. – С. 292-333.

26. Гребцова И.С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX века) / И.С. Гребцова. – Одесса: Астропринт, 2002. – 408 с.

27. Гребцова И.С., Гребцов В.М. Становлення та розвиток періодичної преси на півдні України у першій половині XIX ст. / І.С. Гребцова, В.М. Гребцов // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. 21-22 грудня 1994 р. – Львів, Житомир, 1994. – С. 21-23.

28. Гуторова Н.А. Печать Рязанской губернии (1838-1917 гг.): зарождение, развитие, типология. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – СПб., 2009.

29. Дейч Г.М. Губернские ведомости как исторический источник / Г.М. Дейч // ВИД, т. IX. – Л.: Издательство «Наука», 1978 – С. 236-253.

30. Довгич В.А. Система легальної преси України 1905-1907 рр. (Спроба соціально-філософського аналізу основних тенденцій розвитку) / В.А. Довгич // Журналістика. Преса. Телебачення. Радіо. Вип. 17. – К.: Видавництво при Київському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1985. – С. 105-115.

31. ЕГВ. – 1888. – № 1. – С. 1.

32. ЕГВ. – 1889. - № 51. – С. 1.

33. Егунов А.Н. Обзорение губернских ведомостей / А.Н. Егунов // Отечественные записки, 1856, т. 108, № 10, с.137-148; т. 109, № 11, с. 25-38; 1857, т. 111, № 3, с. 28-45.

34. Егунов А.Н. Обзорение губернских ведомостей / А.Н. Егунов // Русский вестник. – 1856, т. 1, кн. 2, с. 222-229; т. 2, кн. 1, с. 51-63; т. 3, кн. 2, с. 132-143.

35. Зайченко І. «Черниговские губернские ведомости» (1838-1918 рр.) як тип урядової преси / І. Зайченко // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17-18 трав. 2002 р. – Львів, 2002. – С. 58-62.

36. Казарина Г. А. Коренное население Сибири на страницах «Томских губернских ведомостей» во второй половине XIX в.: авторы, проблематика, жанры. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Новосибирск,

- 2009 // [WWW document]./ URL http://hist.pomorsu.ru/faculty_of_history/koi/shurupova/avtoref_sh.pdf.
37. Лепилкина О.И. «Губернские ведомости как тип издания XIX века» // [WWW document]./ URL <http://vestnik.stavsu.ru/41-2005/23.pdf>.
38. Лиман І. Архівні матеріали з релігійної історії Південної України останньої чверті XVIII – першої половини XIX ст. в спадщині Я.П. Новицького / І. Лиман // Матеріали Перших Новицьких читань. 24 жовтня 2002 р. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2002. – 146 с.
39. Литвина Ф.А. Губернские ведомости как источник для изучения литературных вечеров эпохи крепостного права / Ф.А. Литвина // Очерки истории народов Поволжья и Приуралья. Вып. II-III. – Казань: Издательство Казанского университета. – 1969. – С. 112-129.
40. Л-ский. Обзор «Губернских ведомостей» / Л-ский // Семейный круг. – 1859. – №5-7. – С. 214-228, 198-209, 224-233.
41. Мандрика Ю.Л. Неофициальная часть губернских ведомостей как тип провинциального издания: (На материале "Тобольских губернских ведомостей"): Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н. – Воронеж, 2004. – 25 с.
42. Мандрика Ю.Л. Неофициальная часть «Тобольских губернских ведомостей». Поиск жанра / Ю.Л. Мандрика // Коммуникация в современном мире. – Материалы Всероссийской научно-практической конференции исследователей журналистики, рекламы и паблик рилейшнз «Журналистика, реклама и СО: новые подходы», 25-26 мая 2004 г. – Воронеж, 2004.
43. Мандрика Ю.Л. Первые издания Сибири: генезис провинциальной прессы, ее региональная идентичность и стратегия развития / Ю.Л. Мандрика // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2005. – №1.
44. Мандрика Ю.Л. Экономическое положение провинциальной казенной прессы (на материале «Томских губернских ведомостей») / Ю.Л. Мандрика // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2007. – № 1.
45. Михайлін І.Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії 1812-1917 / І.Л. Михайлін. – Харків: «Колорит», 2007. – 152 с.
46. Начало изданий «губернских ведомостей» // Сборник материалов к изучению истории русской журналистики. (XVIII и первая половина XIX в.). Вып. 1. Под ред. Козьмина Б.П. – М., 1952. – С. 143-145.
47. Непомнящий А. Газета «Таврические губернские ведомости» як джерело історичного краєзнавства Криму / А. Непомнящий // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану Марка Якимовича Варшавчика. – К., 1999. – С. 197-201.
48. Непомнящий А., Бобков В. Вивчення російськомовної дорадянської періодичної преси Таврійської губернії у сучасному кримознавстві / А. Непомнящий, В. Бобков // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 28-29 жовт. 2005 р. – Львів, 2005. – С. 207-212
49. Непомнящий А.А. Историческое краеведение на страницах «Таврических губернских ведомостей» / А.А. Непомнящий // Южный архив. – Херсон, 1994. – № 3-4.
50. Непомнящий А.А. Освещение вопросов истории и этнографии народов Крыма на страницах «Таврических губернских ведомостей» во второй половине XIX века / А.А. Непомнящий // Проблемы истории Крыма. – Тезисы докладов научной конференции. – Симферополь, 1991.
51. Новицкий Я.П. Архивный документ к истории путешествия Екатерины II в Новороссию / Я.П. Новицкий // ЕГВ – 1887. – № 19.
52. Новицкий Я.П. Город Александровск в 1837 году. Статистическое описание по архивным данным / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – №101, №102; 1890. – № 3.
53. Новицкий Я.П. Из недавнего прошлого / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1888. – №61; № 62.

54. Новицкий Я.П. Из церковной летописи / Я.П. Новицкий // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. – Вып.6. – Екатеринослав, 1910.
55. Новицкий Я.П. К истории Запорожья / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1888. – №35; №38
56. Новицкий Я.П. К истории народного образования в Екатеринославской губернии / Я.П. Новицкий. – Екатеринослав, 1887. – 22 с.
57. Новицкий Я.П. К истории Покровского собора в Александровск / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1888. – № 77.
58. Новицкий Я.П. Как готовилось екатеринославское духовенство к встрече импер. Екатерины II / Я.П. Новицкий // Киевская старина, 1887. – Т. 17. – № 4. – Известия и заметки. – С. 797.
59. Новицкий Я.П. Материалы для истории колонизации Новороссийского края / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – № 37; № 40; № 43.
60. Новицкий Я.П. Материалы для истории колонизации Новороссийского края / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – №37.
61. Новицкий Я.П. Приложение к статье «Статистическое описание Александровского уезда и Мариупольской округи» / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – №6.
62. Новицкий Я.П. Приложение к статье «Статистическое описание Александровского уезда и Мариупольской округи» / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – №8.
63. Новицкий Я.П. Приложение к статье «Статистическое описание Александровского уезда и Мариупольской округи» / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – №9.
64. Новицкий Я.П. С берегов Днепра / Я.П. Новицкий // Сборник статей Екатеринославского научного общества изучения края. – Екатеринослав: Типография Губернского Земства, 1905. – 205 с.
65. Новицкий Я.П. Статистическое описание Александровского уезда и Мариупольской округи по архивным данным 1836 г. / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – № 1.
66. Новицкий Я.П. Статистическое описание Александровского уезда и Мариупольской округи по архивным данным 1836 г. / Я.П. Новицкий // ЕГВ. – 1889. – № 3, 4.
67. Новицкий Я. Твори в 5-ти томах. Т.1. – Запоріжжя: ПП «АА Тандем», 2006. – 501 с.
68. Обзорение «Губернских ведомостей» // Московские ведомости. – 1859, № 56, 255, 256; 1860, № 213; 1861, № 33.
69. Обзорение русской литературы за 1849 год // Современник, 1850, т. 19, с. 1-56; 1851, т. 26.
70. Озерова Г.А. Источники краеведческой библиографии (Губернские ведомости и указатели их содержания) / Г.А. Озерова // Труды Гос. Публ. библиотеки им. Салтыкова-Щедрина, т. III (6). – Л.: . Гос. Публ. библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина в Ленинграде, 1957
71. От редакции // ЕГВ – 1887. – № 23, 24, 25.
72. Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838-1917): Список / Укл. Н.М. Сидоренко, О.І. Сидоренко, О.Д. Школьна. – Львів-Київ, 1995. – 154 с.
73. Пискарев О.А. Алфавитно-синтетический указатель сведений о России, заключающийся в неофициальной части губернских ведомостей / О.А. Пискарев // Вестник императорского Русского географического общества, 1857, ч. 20, № 3-4, с. 1-72; 1860, ч. 29, № 6-7, с. 1-59.
74. Разгон А.М. Губернские ведомости / А.М. Разгон // СИЭ, т.4. – М.: Советская энциклопедия, 1963. – С. 870-871.
75. Русская периодическая печать (1702-1894). Справочник. Под редакцией А.Г. Дементьева, А.В. Западова, М.С. Черпахова. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959.

76. Станько А.И. Русские газеты первой половины XIX в. / А.И. Станько. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1969. – 194 с.
77. Сумцов Н. Губернские ведомости, как пособие при изучении русской истории и этнографии / Н. Сумцов // Киевская старина, ежемесячный исторический журнал. Т. XI. – 1985. – С. 191-199.
78. Тарасов М.А. Список указателей к русским газетам, выходившим до 1917 г. / М.А. Тарасов // Сборник методических материалов в помощь библиотекам, работающим над составлением библиографии второй степени. Вып. 12. – Л.: Изд. Гос. Публ. библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина в Ленинграде, 1966.
79. Улащик Н.Н. Минские губернские ведомости как исторический источник / Н.Н. Улащик // Проблемы источниковедения. Вып. VII. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1959. – С. 112-149.
80. Ульяновський В.І., Абросимова С.В. Листи Я.П. Новицького до Д.І. Яворницького / В.І. Ульяновський, С.В. Абросимова // Український щорічник. Нова серія. Випуск 1. К.: Наук. Думка, 1992.
81. Филимонов С.Б. Последний редактор «Таврических губернских ведомостей» (Дело Чоглакова Н.П.) / С.Б. Филимонов // Филимонов С.Б. Тайны крымских застенков: Документальные очерки о жертвах политических репрессий в Крыму в 1920-1940-е годы. Изд. 2-е, доп. – Симферополь, 2003.
82. Хоменок О.С. «Таврические губернские ведомости» – первая официальная газета в Крыму (1838-1861) / О.С. Хоменок // Крым и Россия: неразрывные исторические судьбы и культуры. – Материалы республ. научно-обществ. конф. – Симферополь, 1994.
83. Хоменок О.С. «Таврические губернские ведомости» на завершающем этапе гражданской войны (1919-1920) / О.С. Хоменок // Революция и гражданская война 1917-1920 годов: новое осмысление. – Симферополь, 1995.
84. Хоменок О.С. Дореволюционная периодическая печать Таврической губернии (1838-1916): очерк истории и библиографический указатель / О.С. Хоменок. – Одесса: АО БАХВА, 2003. – 180 с.
85. Черевко Г.І. Вивчення формальних та змістових особливостей реклами в пресі Катеринослава кінця XIX – початку XX ст. / Г.І. Черевко // Вісник Харківського національного університету. Серія: Соціальні комунікації. Вип. 1. – Харків, 2009.
86. Школьна О. З історії катеринославської преси (1838-1917 рр.): особливості становлення та розвитку / О. Школьна // Вісник Київського університету. Серія: журналістика. Вип. 2. – К., 1995. – С. 239-249.
87. Школьна О. Тенденції у розвитку місцевої офіційної періодики у 1838-1917 рр. (на прикладі видань Катеринославської губернії) / О. Школьна // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. п'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. 27-28 листопада 1998 р. – Львів, 1999. – С. 449-457.
88. Шурупова Е. Е. «Губернские ведомости» и формирование интереса к местной истории в дореволюционной российской провинции (на материалах Архангельской губернии). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Архангельськ, 2005 // [WWW document]./ URL http://hist.pomorsu.ru/faculty_of_history/koi/shurupova/avtoref_sh.pdf.

Надійшла до редколегії 28.03.2010 р.